

ПРИМЕНА КОНЦЕПТА УЧЕЊА КРОЗ ДРУШТВЕНО-КОРИСТАН РАД У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА^а

Биљана Мишић Илић*, Љиљана Михајловић

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет у Нишу,

Департман за англистику, Ниш, Србија

*biljana.misic.ilic@filfak.ni.ac.rs

Апстракт

Учење кроз друштвено-користан рад (енгл. *service-learning*) у најширем смислу представља наставни метод који комбинује формалну наставу са одговарајућим радом у друштвеној заједници, при чему се научено утврђује и обогаћује у непосредној примени у одговарајућем друштвеном контексту. У овом раду приказана су искуства у примени концепта учења уз друштвено-користан рад у настави енглеског језика на Филозофском факултету у Нишу. У оквиру изборног предмета Граматика у настави енглеског језика успостављена је сарадња наставника и студената на Департману за англистику и на другим департманима. Студенти Англистике добили су прилику да стекну додатно педагошко искуство у добровољном стручном раду са студентима осталих департмана и да у оквиру предиспитних обавеза евалуирају своје академско и радно искуство, са нагласком на граматичкој компоненти енглеског језика, у складу са захтевима изборног предмета. У раду је дата квалитативна и квантитативна анализа, где су, на основу структурисаних упитника, евалуативних протокола и интервјуа, испитани ставови свих учесника у овој врсти педагошке праксе. Резултати показују да су и директни учесници (студенти Англистике и студенти других департмана), као и индиректни учесници (наставници чији су студенти били обухваћени допунском наставом) потврдили оправданост увођења овакве праксе.

Кључне речи: учење кроз друштвено-користан рад, настава енглеског језика, настава граматике, образовање наставника енглеског.

---

^а Рад је део пројекта *Савремени правци у истраживањима англистичке лингвистике и англофоне књижевности и културе* (бр. 183/1-16-1-01), који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, и пројекта *Динамика структура српског језика* (бр. 178014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

THE APPLICATION OF SERVICE-LEARNING IN EFL TEACHING

Abstract

In the most general sense, service-learning is a pedagogic method that combines formal instruction with the corresponding service activity in the community, where the students gain further understanding of the course content, as well as an enhanced sense of civic responsibility, through direct application of what they study in appropriate social contexts. In this paper we describe the application of the service-learning concept in EFL teaching at the Faculty of Philosophy in Niš. The elective course Grammar in EFL Teaching provides a framework for the cooperation between the teachers and students at the Department of English and those at other departments. The students at the English Department got the chance to gain additional experience through tutoring the students from the other departments, as well as to evaluate this experience reflectively. The paper provides a qualitative and quantitative analysis, based on structured questionnaires, evaluation protocols and interviews, which examine the attitudes of all stakeholders in this type of teaching practice. The results indicate that both the direct participants (the students of English and those from other departments) and the indirect participants (the English teachers at various departments whose students participated in this activity) confirmed the usefulness of and justification for this kind of pedagogic practice.

Key words: service-learning, EFL teaching, grammar teaching, pre-service training for EFL teachers.

1. УВОД

Под појмом учења кроз друштвено-користан рад (енгл. *service-learning*) у најширем смислу подразумева се наставни метод који комбинује формалну наставу са одговарајућим радом у друштвеној заједници, при чему се научено утврђује и обогаћује у непосредној примени у одговарајућем друштвеном контексту. Овај педагошки концепт има значајну традицију, нарочито у САД, на свим нивоима образовања. Заговорници поменутог концепта истичу његову сврсисходност и вредност у односу на циљеве образовног система у савременом друштву, који су многоструки и разноврсни, и требало би да обухвате компоненте академског, практично-стручног и личног образовања и развоја, уз развијање свести о друштвеним вредностима, одговорности и позитивном друштвеном ангажовању.

У раду ће најпре бити дато теоријско одређење појма „учење кроз друштвено-користан рад” (енгл. *service-learning*), са кратким освртом на то како је овај педагошки концепт примењиван у настави страних језика у САД. У централном делу рада приказана је примена овог концепта у настави енглеског језика на Филозофском факултету у Нишу, и то конкретно као облик сарадње између наставника и студената на Департману за англистику и на другим департманима. На-

кон описа како је учење кроз друштвено-користан рад организовано на конкретном изборном предмету на Департману за англистику, приказани су резултати истраживања ставова студената и наставника путем упитника, евалуативних протокола, дискусија и интервјуа, кроз квалитативну и квантитативну анализу. У закључном делу рада разматрају се перспективе увођења овог концепта у наставу страних језика са практичне стране, али и као могућност за примењено-лингвистичка и педагошка истраживања.

1.1. Учење кроз друштвено-користан рад

Термин *service-learning* појавио се у америчкој педагошкој литератури 60-их година двадесетог века, мада елементи идеје о комбинавању учења, праксе и добровољног рада датирају много раније¹. У традицији америчког високог школства, а посебно у области друштвених и хуманистичких наука, постоји идеја да високо школство треба да пружи комбинацију ускоспецијализованог стручног образовања и широког општег образовања које ће студенте припремити да буду одговорни грађани и активно учествују у друштвеном животу. У последње време, све чешће се истиче и циљ да студенти, осим индивидуалистичких циљева сопствене каријере, треба да стекну и одговорност према друштвеној заједници и да универзитети усмере пажњу и на социјалне проблеме (уп. Varreneche, 2011, pp. 104–105; Bringle & Hatcher, 1996; Halle, 2005, p. 4).

Превод термина *service-learning* као „учење кроз друштвено-користан рад” дат је у Мишић Илић (2013), где је дат и детаљнији преглед историјата овог концепта². Учење кроз друштвено-користан рад истовремено је и педагошки метод и активност у којој студенти обављају неки друштвено-користан рад као део својих обавеза у оквиру неког академског предмета, утврђују и обогаћују своја знања примењујући их у одговарајућем друштвеном контексту. Учење кроз

¹ Детаљније у Speck & Норре (2004, pp.1–42).

² У пракси се користи и термин *искусствено учење* (Колпинг друштво Србија, које промовише ове активности; више на <https://twitter.com/KolpingSerbia/status/1063374686279606272> и на <https://hu-hu.facebook.com/KolpingSerbia/posts/service-learning-local-community-service-action-implemented-by-politehni%C4%8Dka-%C5%A1kol/1832032636850815/>). Међутим, сматрамо овај термин неадекватним преводом за појам енглеског *service learning*, јер се у педагошким дисциплинама под искуственим учењем подразумева „процес стварања знања кроз трансформацију искуства” (Kulić & Despotović, 2010, str. 95), за шта је одговарајући термин у енглеском *experiential learning* („the process whereby knowledge is created through the transformation of experience”, Kolb, 1984, p. 41). Дакле, искуствено учење је далеко шири појам, а учење кроз друштвено-користан рад може се сматрати само једним обликом искуственог учења.

друштвено-користан рад разликује се од других облика рада као што су методички практикum, стручна пракса, стаж или добровољни рад првенствено по томе што је подједнако везано и за конкретно учење, у оквиру наставног предмета, односно курса, где студенти добијају одређени број кредита, и за добровољни друштвено-користан рад. С једне стране, студенти учествују у организованој радној активности која задовољава неке потребе препознате у заједници, а с друге стране, размишљају о тој радној активности у светлу садржаја конкретног академског курса и шире научне дисциплине, уз повећани осећај друштвене одговорности. Верује се да се овако поспешује савладавање наставних садржаја, студенти се подстичу да размишљају о свом радном искуству, овај метод даје бољи увид у оно што се учи на часу кроз примену стеченог теоријског знања, подиже ниво критичког размишљања код студената и даје им конкретно искуство и степен независности у стварним ситуацијама (приказано према Bringle & Hatcher, 1996; Bringle & Hatcher, 1995, p. 112; Cox-Petersen, Spencer, & Crawford, 2005, p. 23–24; Goldberg, Richburg, & Wood, 2006, p. 131; Lally, 2001, pp. 53–55).

1.2. Настава страних језика и могућности учења кроз друштвено-користан рад

У оквиру наставе страних језика концепт учења кроз друштвено-користан рад у педагошкој пракси истраживан је и спровођен највише у САД, и то у настави шпанског језика и енглеског као другог језика, на свим нивоима учења, првенствено са нагласком на културолошкој компоненти учења језика у билингвалној средини.

Имајући у виду значај шпанског и бројност хиспано заједнице у САД, није изненађење да највећи број студија описује конкретне случајеве наставе шпанског (Barreneche, 2011; Bloom, 2008; Brown & Purmensky, 2014; Garcia-Alvite, 2006; Grabois, 2007; Hellebrandt & Varona, 1999; Morris, 2001; Schrier, 1996; Wurr & Hellebrandt, 2007), мада је било и студија које су се бавиле наставом француског као страног језика (Grim, 2010; Lally, 2001). Неколико студија доноси позитивна искуства о примени друштвено-корисног рада у настави енглеског као другог језика, на различитим нивоима и типовима курсева: Vasa, 2012; Grassi, Hanley & Liston, 2004; Douglas, 2017; Hummel, 2013; Marlow, 2007.

Осим ових радова, који се баве применом учења кроз друштвено-користан рад у настави страног и другог језика на свим нивоима, овај концепт препознат је као изузетно значајан и у образовању будућих наставника (Anderson, Swick & Yff, 2001; Wade, Boyle-Baise & O'Grady, 2001). За наше истраживање посебно су значајни они радови који испитују могућности примене овог концепта у образовању наставника енглеског као другог језика, анализирајући како његове добре стране тако

и потенцијалне проблеме (Carr, Eyring & Gallego, 2006; Hallman & Burdick, 2011).

Разматрајући могућности увођења концепта учења кроз друштвено-користан рад у наставу страних језика у нашој средини, Мишић Илић (2013, стр. 61–62) закључује да постоје значајне разлике између конкретне ситуације у САД и у Србији, како у погледу социокултурних услова и потреба за учењем страног и другог језика тако и у погледу ставова и искустава у добровољном радном ангажовању младих, па је очигледно да се америчка искуства никако не могу пресликати као готов модел, већ само послужити као начело и инспирација. Она предлаже да би се концепт учења кроз друштвено-користан рад у настави страних језика првенствено могао применити не у раду са ученицима, него са студентима страних језика, где би друштвено-користан рад био повезан са њиховим будућим професијама (пре свега наставом и превођењем), а не са самим учењем страног језика, односно са стицањем језичке или интеркултурне компетенције. У тој студији је и детаљно приказан предлог модела увођења концепта учења кроз друштвено-користан рад у настави енглеског језика на Филозофском факултету у Нишу, кроз анализу потреба наставе за студенте Департмана за англистику и испитивање ставова наставника енглеског језика на осталим департманима.

Једина претходна примена концепта учења кроз друштвено-користан рад у образовању наставника страних језика на универзитетском нивоу у Србији спроведена је у настави шпанског језика (Jovanović & Filipović, 2013), где су студенти Хиспанистике држали двомесечне бесплатне курсеве шпанског у основним и средњим школама у Крагујевцу и околини, у оквиру два пројекта, у чијем је спровођењу, између осталих, учествовао и Црвени крст. Иако ауторке нису спровеле квантитативно истраживање постигнућа у учењу или анализе ставова учесника, веома је битно да су истакле добре стране овог модела, као и извесне практичне проблеме. Од посебног је значаја њихова дискусија о корисности оваквог начина рада, пре свега за образовање будућих наставника језика, али и за ученике који су добили могућност да се бесплатно упознају са страним језиком који се не изучава у редовном школском програму. Као и Мишић Илић (2013), и ове ауторке истичу да се модел учења уз друштвено-користан рад у настави страних језика, веома развијен у САД, због демографских и културолошких специфичности не може на исти начин спроводити у Србији³.

---

³ Између осталог, у Србији нема мањинских и имигрантских заједница чији су језици светски језици који се изучавају у редовном школском програму, нити могућности за развијање интеркултурне компетенције у настави страних језика

2. СТУДИЈА СЛУЧАЈА: ПРИМЕНА КОНЦЕПТА УЧЕЊА КРОЗ ДРУШТВЕНО-КОРИСТАН РАД НА ПРЕДМЕТУ ГРАМАТИКА У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

У овом делу рада представљена је студија случаја, тј. представљена су почетна искуства у примени учења кроз друштвено-користан рад примењен на предмету Граматика у настави енглеског језика на студијском програму за Англистику, и показано је како је спроведено истраживање ставова студената и наставника енглеског језика након прве године рада.

2.1. Методолошке основе

Студија је изведена према теоријским и методолошким принципима посебно значајним за истраживања у области образовања, нарочито наставних програма, и садржи одговарајуће елементе који карактеришу студије случаја (Harrison, Birks, Franklin & Mills 2017, pp. 13–14). Предмет студије је примена наставног концепта у коме непосредно учествују две групе учесника (студенти Англистике као инструктори и студенти других департмана на Филозофском факултету у Нишу који уче енглески језик, као ученици), а и њихови наставници енглеског језика, као посредни учесници. Активност је била осмишљена у оквиру наставних циљева конкретног предмета на Англистици, а у реализацији је била ограничена просторно, временски и по обиму, те изведена и испитивана у реалним околностима и у релевантном наставном и друштвеном контексту. Дубинска анализа укључивала је и значајну рефлексивну компоненту и прикупљање података везаних за све учеснике у активности, који су добијени опсервацијом, евалуативним упитницима, дискусијом и интервјуима учесника, као и праћењем оцена студената. Праћене су активности све три категорије учесника, у смислу истраживања ставова.

Студија је, дакле, емпиријска, дескриптивна, илустративна и садржи квалитативну и квантитативну евалуативну компоненту. Основно истраживачко питање било је како може да се спроведе концепт

на тај начин, што је примарни циљ овог модела у настави страних језика у САД и Канади (уп. Jovanović & Filipović, 2013, p. 286).

Студија случаја о пројекту учења кроз друштвено-користан рад, где су ученици једне средње школе у Врању, у оквиру наставе енглеског језика и уз помоћ ауторке студије која је боравила у Србији на Фулбрајтовој стипендији, извели програм подршке српској и ромској избегличкој заједници – имала је за циљ промовисање мултикултурног разумевања (Dull, 2009). Пројекат је изведен на добровољној основи, а од значаја је за наставу енглеског само утолико што су ученици са ауторком студије током извођења пројекта комуницирали на енглеском и тиме свакако вежбали и усавршавали своје знање енглеског.

учења кроз друштвено-користан рад у настави страних језика и образовању наставника страних језика у нашој средини. Како је наша примарна тема везана за увођење практичне компоненте у образовање будућих наставника енглеског, они су били и примарна фокус група истраживања, па је више истраживачких питања везано за то како су они реаговали на овај концепт и како описују знања и ставове које су стекли, везане за свој будући рад, а посебно за наставу граматике, као битну компоненту у настави страног језика. Будући да су учесници активности били и студенти других департмана и њихови наставници енглеског, занимало нас је и како су они реаговали на овај концепт и како описују своја очекивања и искуства у његовом спровођењу.

2.2. Предмет Граматика у настави енглеског језика на студијском програму Англистике

Предмет Граматика у настави енглеског језика на студијском програму Англистике на Филозофском факултету у Нишу новоуведени је изборни предмет из педагошко-психолошко-методичке категорије, који су обавезни на факултетима који образују будуће наставнике, и један је од неколико који се фокусирају на поједине аспекте језичког знања и проучавају њихов третман у настави енглеског језика. Проучава се у седмом семестру, након што студенти одслушају два обавезна курса из Методике и обаве обавезну стручну праксу у школама.

Циљ предмета је да се студенти оспособе да разумеју место граматике у светлу савремених теорија и метода наставе енглеског, да истражују и евалуирају наставне материјале који обрађују граматiku на разним нивоима, да размотре и вежбају технике обраде и увежбавања граматике у складу са наставним контекстом, као и да усаврше своје знање граматике, језика и наставничке компетенције. Предиспитне обавезе носе велики део оцене (70%), од чега 30% чине самостални и групни рад на евалуацији наставних материјала и техникама обраде и увежбавања граматичких јединица. Међутим, како се ради о методичком предмету, сматрали смо да је потребно да студенти имају и неки конкретнији практичан рад, другачији од методичког практикума. Предвиђена је пракса, као држање часова граматике, у малим групама, студентима који уче енглески језик на другим департманима. Оно што је нарочито значајно јесте да студенти воде и дневник о својој пракси, евалуирају свој рад, јер је рефлексја о вези између наученог и примењеног изузетно битан елемент у концепту учења кроз друштвено-користан рад. На крају курса студенти презентују своје радне дневнике и дискутују о обављеној пракси, што све заједно носи 40% оцене.

Како је више пута истакнуто, суштина концепта учења кроз друштвено-користан рад јесте да одговори на неке стварне потребе

које постоје у одређеној заједници. У нашем случају, ради се о стварним потребама како самог наставног програма тако и припадника конкретне академске заједнице, што се огледа у помоћи студената Англистике студентима других департмана на Филозофском факултету у Нишу да савладају предмет Енглески језик.

Које су, дакле, те стварне потребе?

Најпре, за студенте Англистике, који се спремају за наставнички позив, сваки облик наставне праксе је добродошао. Поред практикума из предмета Методика, добро би им дошла још нека активност где могу да примене знања стечена у оквиру групе методичко-педагошко-психолошких предмета, као и знања из стручних језичких предмета. За студенте других департмана, од којих неки из различитих разлога имају веће или мање проблеме са савладавањем предмета Енглески језик, бесплатна додатна настава, у малим групама или чак индивидуална, представља значајну помоћ. На крају, не треба заборавити и могуће потребе и корист за наставнике енглеског језика који предају на нематичним департманима, а којима би свакако добро дошла помоћ у раду са студентима који имају посебне потребе у савладавању предмета (због слабог предзнања, одсуства и слично).

2.3. Реализација наставе

Пројекат учења кроз друштвено-користан рад први пут је спроведен у склопу изборног курса Граматика у настави енглеског језика у јесењем семестру 2017/2018. школске године. Курс је похађало тринаесторо студената четврте године основних студија (у даљем тексту, када описујемо процес наставе, о њима ћемо говорити као о „инструкторима”). Допунском наставом било је обухваћено 62 студента са других департмана који уче енглески језик (у даљем тексту: „ученици”). Ниво курсева енглеског језика на тим департманима је од Б1 до Б2. Након што су, уз организациону помоћ наставника енглеског, инструктори и ученици успоставили контакт, препуштено им је да сами одаберу ко ће с киме радити, у складу са слободним временом и афинитетима и једне и друге стране; стога је број ученика по инструктору био неједнак и кретао се од двоје до десеторо. Ваља напоменути да током додатне наставе није било замена инструктора, односно ученика. Настава је држана у групама од највише троје ученика, а по потреби и индивидуално. За инструкторе је обим наставе износио најмање десет сати, и то без ограничења дужине сесије, с тим што је у пракси сваки инструктор у просеку одржао по 12 сати наставе. Обим наставе за ученике разликовао се од ученика до ученика и кретао се од једног сата до чак 12 сати. Као наставни материјали коришћени су првенствено уџбеници енглеског и материјали које ученици користе у својој редовној настави. Осим тога, инструктори су бирали и припремали додатне материјале на одговарајућем нивоу, у складу са индивидуалним потребама учени-

ка. Управо је развијање способности одабира и коришћења допунских материјала у настави граматике био један од наставних циљева овог курса за студенте Англистике (инструкторе). Допунска настава одржана је током новембра и децембра 2017. године, у складу са терминима колоквијума и испита.

3. РЕЗУЛТАТИ: ЕВАЛУАЦИЈА ПРИМЕНЕ КОНЦЕПТА УЧЕЊА КРОЗ ДРУШТВЕНО-КОРИСТАН РАД

Концепт учења кроз друштвено-користан рад евалуиран је и квалитативно и квантитативно. У склопу квалитативне евалуације, испитани су ставови све три групе учесника овог пројекта – студената Англистике (инструктора), студената са других департмана (ученика), као и наставника енглеског језика на тим департманима. Квантитативна евалуација односила се на праћење оцена из предмета Енглески језик 1 (I година) и Енглески језик 3 (II година), које су студенти-ученици слушали у јесењем семестру, а полагали током целе академске 2017/2018. године.

3.1. Студенти Англистике

Ставови студената Англистике били су испитивани непосредно, кроз активно учешће у настави и рефлексивну процену искуства држања допунске наставе ученицима, као и путем евалуативног упитника. Студенти Англистике били су врло заинтересовани и мотивисани, што се огледало у њиховом активном учешћу и квалитетном доприносу дискусијама на часу, као и чињеници да су успешно савладали курс. Наиме, сви су положили испит, и то са високим оценама – добили су пет десетки и осам деветки. До закључка да су наши студенти били задовољни и курсом у целини и пројектом учења кроз друштвено-користан рад дошли смо и на основу њихових рефлексивних процена из радног дневника, представљања сопственог наставног искуства у оквиру дискусионих часова, као и одличних оцена којима су у евалуативном упитнику оценили курс и концепт учења кроз друштвено-користан рад.

Упитник се састојао од шест тврдњи и, на крају, молбе да студенти дају коментаре и сугестије у вези са курсом и својим искуствима на њему. Испитаници су за свако од датих тврђења бирали понуђени степен свог слагања или неслагања, и то са следеће петостепене (Ликертове) скале:

- 1 = уопште се не слажем;
- 2 = делимично се слажем;
- 3 = немам мишљење о томе;
- 4 = у великој мери се слажем;
- 5 = потпуно се слажем.

У Табели 1 приказани су одговори студената Англистике на првих шест питања из упитника, односно њихови ставови у вези са курсом и пројектом учења кроз друштвено-користан рад.

Прве три тврдње из упитника односе се на курс Граматика у настави енглеског језика као спој теорије и праксе. Очигледно је да су сви студенти овом иновативном предмету дали одличне оцене. Кроз своје одговоре на четврто и пето питање, студенти су изнели своје ставове о пројекту учења кроз друштвено-користан рад. Већина студената (76,92%) сматрала је обим наставе одржане кроз програм учења кроз друштвено-користан рад потпуно одговарајућим, док је двоје студената (15,38%) сматрало да је ове наставе било премало. Сви студенти били су сагласни са тврдњом да курс вреди препоручити колегама, студентима Англистике.

Табела 1. Евалуација курса од стране студената Англистике – инструктора

Тврдња	Одговори									
	Уопште се не слажем		Делимично се слажем		Немам мишљење		У великој мери се слажем		Потпуно се слажем	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%
1 Овај курс представља добар спој практичне наставе и теорије.	-	-	-	-	-	-	-	-	13	100
2 Курс ми је помогао да усавршим своје наставничке вештине.	-	-	-	-	-	-	1	7,7	12	92,3
3 Курс ми је помогао да на реалистичнији начин сагледам изазове наставе.	-	-	-	-	-	-	-	-	13	100
4 Обим наставе одржане кроз програм учења кроз друштвено-користан рад је адекватан, односно у складу је са обимом и захтевима овог изборног предмета.	-	-	2	15,38*	-	-	1	7,7	10	76,92
5 Студентима-ученицима ова настава је била корисна.	-	-	-	-	-	-	1	7,7	12	92,3
6 Овај курс бих препоручио/-ла другим студентима са Департамана за англистику.	-	-	-	-	-	-	-	-	13	100

*Наставе има премало.

На крају упитника студенти Англистике дали су коментаре и сугестије у вези са курсом и својим искуствима на њему. Њихов закључак био је да је курс занимљив и врло користан, с обзиром на

чињеницу да на интересантан и оригиналан начин спаја теорију и праксу, пружајући студентима ретку прилику да стекну драгоцену наставничку искуство. Прецизније, друштвено-користан рад, као део овог курса, по мишљењу студената, веома је добар начин да инструктори кроз директан рад са ученицима примене у пракси оно што су учили на курсу из Методике енглеског језика и током теоријског дела курса Граматика у настави енглеског језика. Студенти су нагласили да је потребно увести више оваквих „практичних” предмета и да би овај курс добро дошао свим студентима завршне године Англистике.

Своју евалуацију курса и идеје о учењу кроз друштвено-користан рад студенти-инструктори заокружили су врло конструктивним сугестијама за унапређивање курса. Основни изазов са којим су се суочили од самог почетка држања допунске наставе био је недостатак простора за извођење тог вида наставе. Нажалост, из објективних разлога, током радне недеље нисмо могли да добијемо посебну просторију за допунску наставу, те су инструктори часове држали у некој од слободних учионица, или суботом, или у вечерњим часовима током радне недеље, што је, пре свега међу студентима-ученицима, било врло непопуларно решење; понекад су чак држали часове у ходницима Факултета, у кафићима, у својим становима и у кабинету професора. Стога је најчешћа сугестија студената-инструктора да би било од изузетне користи када би убудуће Факултет могао да издвоји једну учионицу или више термина у различитим учионицама у којима би инструктори могли да држе наставу без ометања, те да се ови часови узму у обзир при изради распореда.

Поред тога, већина инструктора сматра и да би за њихове ученике било корисно да се са допунском наставом крене раније како би било довољно времена да се ученици боље припреме и за колоквијум, а не само за испит. Неки инструктори предлажу да, уместо наставника енглеског са нематичних департмана, ниво знања ученика одређују инструктори, и то тако што би пријављеним ученицима, пре почетка допунске наставе, дали тест знања који би сами осмислили. На овај начин, групе у којима би се радило могле би да буду веће, па самим тим и број ученика обухваћених допунском наставом. Неколико инструктора верује да од ученика треба тражити повратне информације једном или више пута током допунске наставе, а не само на њеном крају, да би инструктори могли да, уколико то буде потребно, прилагођавају свој рад како би одговорили на текуће потребе својих ученика. На крају, велики број инструктора сматра да пројекат учења кроз друштвено-користан рад треба проширити на још већи број ученика, и то не само на нематичним департманима већ и на матичном департману, и то на првој години студија. Једна студенткиња-инструктор чак је понудила и конкретно решење за привлачење још већег броја потенцијалних ученика. Наиме, она је предложила да студенти нематичних департмана присуствују пред-

стављању овог курса, на коме би се могли изложити резултати постигнути током првог извођења друштвено-корисног рада на нашем факултету и током кога би студенти свих департмана који су учествовали у томе могли да изложе своја искуства и утиске.

3.2. Студенти других департмана

Допунском наставом енглеског језика било је обухваћено укупно 62 студента са седам департмана Филозофског факултета, и то 49 студената прве и 13 студената друге године, који су се добровољно пријавили. У Табели 2 приказана је расподела студената по департманима и број оних који су положили испите из Енглеског језика након јесењег семестра, а закључно са октобарским испитним роком 2018. године. Евалуација концепта учења кроз друштвено-користан рад са акцентом на студенте-ученике урађена је у квантитативном и квалитативном смислу.

Квантитативна анализа односила се на праћење успеха ученика на испиту из енглеског језика одслушаном у јесењем семестру – Енглески језик 1 (Е1) за студенте прве године, а Енглески језик 3 (Е3) за студенте друге године, и то на основу њихових оцена на редовном испиту, јер истраживање које би користило експерименталну методологију тестирања знања студената других департмана излази из оквира овог рада. Као што се може видети из Табеле 2, проценат студената који су током академске 2017/2018. године положили испит креће се од 58,33 % на Департману за новинарство до 100 % на департманима за педагогију и комуницирање и односе са јавношћу. Како су допунску наставу углавном похађали студенти са нижим нивоом знања од потребног за праћење конкретног курса ен-

Табела 2. Студенти различитих департмана
Филозофског факултета – ученици

Департман	Број студената		Укупно	Број студената који су положили Е1, односно Е3		Укупно	
	1. год	2. год.		1. год	2. год.	Број студената	%
Србистика	20	6	26	19	6	25	96,15
Психологија	9	-	9	7	-	7	77,78
Новинарство	7	5	12	4	3	7	58,33
Социологија	3	-	3	2	-	2	66,67
Француски језик и књижевност	5	-	5	4	-	4	80,00
Комуницирање и односи са јавношћу	1	2	3	1	2	3	100,00
Педагогија	4	-	4	4	-	4	100,00
			62			52	83,87

глеског језика, успех је већ и то што су положили колоквијум и испит. У Табели 3 приказана је дистрибуција позитивних оцена које су ученици добили на испитима Е1/Е3.

Табела 3. Оцене које су студенти-ученици добили на испитима Е1 / Е3

Оцена	6	7	8	9	10	Укупно студената
Број студената	14	21	8	2	7	52
% студената	26,92	40,38	15,38	3,85	13,46	100

Квалитативна евалуација допунске наставе урађена је путем евалуативног упитника, који је попунило 47 студената-ученика, и њиме су испитивани ставови ученика. Осим прва два питања, где су дали опште податке о департману који похађају и години студија, студенти-ученици су најпре питани који су им били мотиви за пријављивање за допунску наставу, при чему су се сагласили да им је општи мотив био усавршавање знања енглеског језика. Као конкретни разлози даље су навођени: добијање добре/више оцена на колоквијуму и испиту, обнављање/учење/вежбање граматике, савладавање градива предвиђеног за текући семестар, недовољно знање из средње школе, савладавање употребе времена у енглеском језику.

За наредна питања (4–7) студенти-ученици имали су понуђене одговоре и заокруживали су број поред описа који је одговарао њиховом ставу. Њихови одговори на ова питања приказани су у табелама које следе.

На питање *У којој мери Вам је ова настава била корисна у смислу савладавања граматике енглеског језика?* готово 90 % студената-ученика изразило је своје задовољство курсом (Табела 4). Нико није био у потпуности незадовољан, док је 10,64 % испитаника у мањој мери било задовољно, што се може објаснити чињеницом да се ту ради о студентима који су у својим коментарима и сугестијама везаним за курс написали да су очекивали или да предлажу да се, осим на граматички, ради и на још неким језичким вештинама.

Табела 4. Одговори на питање *У којој мери Вам је ова настава била корисна у смислу савладавања граматике енглеског језика?*

	Одговори			
	Уопште не	У мањој мери	Прилично	Веома
Број студената	0	5	25	17
%	0	10,64	53,19	36,17

Када су у питању обим и врсте вежбања које су студенти-ученици добили на допунској настави, поново је већина била задовољна, пошто је 80,85% њих изјавило да су и количина и врсте вежбања биле у потпуности одговарајуће. Знатно мањи проценат

њих (17,02%) изразио је жељу да имају више вежбања, док је за само једног студента (2,13%) вежбања било превише (Табела 5).

Табела 5. Одговори на питање У којој мери су обим и врсте вежбања били одговарајући?

	Одговори			
	Недовољно	Могло их је бити више	Потпуно	Било их је превише
Број студената	0	8	38	1
%	0	17,02	80,85	2,13

Стручним способностима својих инструктора, односно квалитетом и прецизношћу њихових објашњења, убедљива већина испитаних студената са других департмана (скоро 90%) била је задовољна или веома задовољна, док је 10,64% испитаника сматрало да су објашњења превише детаљна (Табела 6).

Табела 6. Одговори на питање У којој мери су објашњења Вашег инструктора била квалитетна и јасна?

	Одговори			
	Незадовољавајуће	Задовољавајуће	Одлично	Превише детаљно
Број студената	0	12	30	5
%	0	25,53	63,83	10,64

У целини, допунска настава граматике енглеског језика добила је солидне оцене од свих 47 студената нематичних департмана, који су попунили упитник (Табела 7). Одличну оцену допунској настави дало је 61,7 % испитаника, а довољну само један испитаник (2,13%).

Табела 7. Одговори на питање Којом оценом бисте оценили допунску наставу граматике енглеског језика?

	Одговори				
	Недовољна	Довољна	Добра	Врло добра	Одлична
Број студената	0	1	8	9	29
%	0	2,13	17,02	19,15	61,70

Последње питање у упитнику било је отвореног типа и тражило је да испитаници изнесу своје сугестије за унапређивање квалитета допунске наставе у будућности, што би допринело и задовољству будућих студената-ученика. Мало више од половине испитаника (28 студената, тј. 59,57%) мишљења је да би им био потребан/користан већи број допунских часова, и то не само у јесењем већ и у пролећном семестру. Занимљиво је да се сви остали предлози односе

искључиво на активности које нису биле, нити могу бити, укључене у курс Граматика у настави енглеског језика. Другим речима, немали број студената предложио је да се поред граматике на допунској настави ради и на читању и преводу текстова из њихових уџбеника, да се о текстовима разговара, као и да има више конверзације на слободне теме, да се ради на вокабулару потребном за испит и слично. Мањи број испитаника који су дали сугестије овог типа изразио је и разочарање што се на горепоменутих областима, односно језичким вештинама, није радило на допунској настави. Битно је напоменути да су управо ти студенти у питањима 4–7 показали нижи степен задовољства.

3.3. Наставници енглеског језика

Током семестра, као и по његовом завршетку, имали смо блиску сарадњу са свих пет наставника енглеског језика који предају на нематичним департманима на Филозофском факултету у Нишу⁴, а чији су студенти били обухваћени допунском наставом. На тај начин смо кроз лични контакт од њих добијали повратне информације у вези са напретком њихових студената (број студената изашлих на испит, као и оцене које су добили). Ставовe наставника о допунској настави граматике енглеског језика испитали смо кроз врло крагак упитник. Три питања била су у облику става, а наставници су заокруживали један од пет понуђених одговора о томе у којој мери су сагласни са датим ставом.

Табела 8. Евалуација од стране пет наставника енглеског са нематичних департмана

Став	Одговор				
	Уопште се не слажем	Делимично се слажем	Немам мишљење о томе	У великој мери се слажем	Потпуно се слажем
Овај ниво наставне сарадње је користан за моју наставу.	0	0	0	0	5
Приметила сам напредак у знању мојих студената који су кроз овај програм имали додатне часове граматике енглеског језика.	0	0	0	1	4
Желим да наставим сарадњу са колегама са Англистике у реализацији овог програма.	0	0	0	0	5

На последње питање отвореног типа наставници чији су студенти имали часове допунске наставе граматике енглеског језика да-

⁴ Захваљујемо колегиницама проф. др Савки Благојевић, проф. др Тањи Цветковић, доц. др Јасмини Ђорђевић, Марији Стојковић и Ивани Шоргић.

ли су корисне коментаре и сугестије везане за нашу даљу сарадњу на пројекту учења кроз друштвено-користан рад. Пре свега, они су истакли да су код већине својих студената обухваћених допунском наставом приметили (умерен до знатни) напредак. Две колегинице нагласиле су да је напредак њихових студената био нарочито уочљив у наредном (пролећном) семестру, јер је успех студената који су похађали допунску наставу био бољи у односу на оне који нису били обухваћени овим видом наставе. Једна професорка је у разговору са својим студентима дошла до закључка да би им било врло корисно да су могли да имају већи број часова допунске наставе током семестра у коме се она реализује. Она такође сматра да би било добро да се студенти Англистике мотивишу да наставе да раде са студентима са других департмана и након што се програм реализује, с обзиром на чињеницу да су неки њени студенти изјавили да би радо наставили са допунском наставом, чак и за малу накнаду.

4. ДИСКУСИЈА

Идеја која стоји иза овога рада, а уједно и полазно истраживачко питање, била је да се испита како би се концепт учења кроз друштвено-користан рад могао спровести у настави страних језика и образовању наставника страних језика у нашој средини. Ту могућност разматрали смо из перспективе образовања будућих наставника енглеског језика и развијања њихових наставничких, те, делимично, језичких компетенција. Пошто су за „кориснике” услуга одабрани студенти других департмана истог факултета, активности нису биле усмерене на развијање интеркултурне компетенције или друштвено-одговорних ставова и хуманитарног рада, што се у литератури на енглеском наводи као један од могућих и пожељних елемената учења кроз друштвено-користан рад.

Имајући у виду специфичности наше средине, и посебно наставе страних језика и образовања наставника страних језика, желели смо да концепт учења кроз друштвено-користан рад применимо на начин који би био примерен нашој средини, али и који практично не захтева никаква финансијска средства или велике организационе напоре.

Наш конкретан пример показао је како се овај концепт може релативно једноставно применити у настави енглеског језика на Филозофском факултету у Нишу, као високошколској установи која има и матични Департман за англистику и наставу енглеског језика на свим осталим департманима. Сматрамо да су наша искуства значајна из више разлога. Најпре, већ само увођење ове методолошке и практичне новине јесте значајно за обогаћивање и осавремењавање педагошке праксе, са посебним нагласком на комбиновању теориј-

ских и практичних знања. Затим, из перспективе задовољавања неких реалних друштвених потреба, у нашем конкретном случају образовних потреба, одговорили смо на постојеће потребе како студената Англистике тако и студената са осталих департмана Филозофског факултета у Нишу. На крају, на основу добијених резултата евалуације концепта учења кроз друштвено-користан рад примењеног у нашој пракси, јасно се види да су све три групе учесника у овој образовној иновацији имале позитивна искуства – и студенти Англистике који су похађали изборни курс Граматика у настави енглеског језика, и студенти са других департмана који су били обухваћени допунском наставом, и њихови наставници енглеског језика.

Из перспективе образовања будућих наставника енглеског, уочени значај примене концепта учења кроз друштвено-користан рад за студенте Англистике је велики. Како су истакли у својим евалуацијама, рефлексцијама у радним дневницима и групним дискусијама, јасно су осетили како знање стечено на овом предмету, као и на неким другим методичким и језичким предметима, имају прилике да примене и критички размотре, а и да развију вештине које доприносе самосталности при налажењу решења и решавању проблема у стварним наставним ситуацијама.

У поређењу са сличним моделом примене концепта учења кроз друштвено-користан рад у Србији, када су студенти Хиспанистике држали бесплатне курсеве шпанског (Jovanović & Filipović, 2013), иако је група корисника била другачија него у нашем примеру, јасно се види да у оба случаја постоје велика позитивна искуства и студената наставничких усмерења и ученика са којима су они радили, без обзира на извесне организационе тешкоће. То даје подстрека да се ова идеја промовише и даље развија.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Концепт учења кроз друштвено-користан рад примењује се на разним нивоима образовања и на различите начине у свету. Значај и користи овог вида учења већ су истакнути у богатој литератури на енглеском језику, а неке најрелевантније студије су наведене у уводном делу овог рада. Посебно су релевантна постојећа искуства у области наставе страних језика, али те стране студије углавном су истраживале могућности учења кроз друштвено-користан рад у билингвалном и мултикултурном окружењу и на нивоима нижим од универзитетског. Због тога сматрамо да наша студија, која је прилагођена нашем образовном контексту, има иновативни значај.

Што се тиче будућности концепта учења кроз друштвено-користан рад, сматрамо да то може бити добродошла новина у нашем образовном систему. Везано за конкретну наставну средину у којој

је спроведена ова студија, после ове почетне фазе, уколико буде могућности, идеја о учењу кроз друштвено-користан рад могла би се проширити на још неке курсеве на Департману за англистику Филозофског факултета, али и на друге факултете Унивезитета у Нишу. Као могући наставак студије, било би занимљиво и значајно урадити истраживање у којем би се пратило спровођење овог метода током неколико година, где би се сваке године радило и на отклањању недостатака примећених током претходне године. Надамо се да би такво истраживање, с једне стране, обогатило постојећу научну литературу о учењу кроз друштвено-користан рад у настави страних језика, а с друге послужило као инспирација за примену овог концепта и у другим областима образовања, посебно универзитетског образовања. Може се претпоставити да би у образовање наставника свих профила могла да се унесе компонента друштвено-корисног рада, где би студенти наставничких усмерења држали бесплатне часове одређеним категоријама ученика, доводећи у везу наставне садржаје са могућом применом у конкретним ситуацијама. Треба истаћи и да обавезна рефлексивно-евалуативна компонента овог наставног метода подстиче студенте да размишљају о свом радном искуству и подиже ниво њиховог критичког размишљања, те да разумеју како потребе и интересе оних које подучавају тако и своју улогу и потребе као наставника.

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, J., Swick, K., & Yff, J. (Eds.). (2001). *Service-learning in teacher education: enhancing the growth of new teachers, their students, and communities*. Washington, DC: AACTE.
- Baca, I. (Ed.). (2012). *Service-learning and writing: paving the way for literacy(ies) through community engagement*. Boston, MA: Brill.
- Barreneche, G. I. (2011). Language learners as teachers: integrating service-learning and the advanced language course. *Hispania*, 94(1), 103-120.
- Bloom, M. (2008). From the classroom to the community: building cultural awareness in first semester Spanish. *Language, Culture & Curriculum*, 21(2), 103-119. doi:10.1080/07908310802287442
- Bringler, R. G., & Hatcher, J.A. (1996). Implementing service learning in higher education. *The Journal of Higher Education*, 67(2), 221-239. doi: 10.1080/00221546.1996.11780257
- Bringler, R. G., & Hatcher, J. A. (1995). A service-learning curriculum for faculty. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2(1), 112-122.
- Brown, A. V., & Purmensky, K. (2014). Spanish L2 students' perceptions of service-learning: a case study from Ecuador. *International Journal of Research on Service-Learning and Community Engagement*, 2(1), 78-94. Доступно на: <https://journals.sfu.ca/iarslce/index.php/journal/article/viewFile/66/32>
- Carr, N. T., Eyring, J. L., & Gallego, J. C. (2006). What is the value of service-learning for ESL teacher preparation? *The CATESOL Journal*, 18(1), 66-80.
- Cox-Petersen, A. M., Spencer, B. H., & Crawford, T. J. (2005). Developing a community of teachers through integrated science and literacy service-learning experiences. *Issues in Teacher Education*, 14(1), 23-37.

- Douglas, V. (2017). Service-learning as a useful supplement to intensive English programs. *Journal of Language Teaching and Research*, 8 (6), 1090-1099. doi: 10.17507/jltr.0806.09
- Dull, L. (2009). Some people don't deserve help': service learning in Serbia. *Intercultural Education*, 20(1), 51-60. doi: 10.1080/14675980802700771
- Lally, C. G. (2001). Service/Community learning and foreign language teaching methods: an application. *Active Learning in Higher Education*, 2(1), 53-63. doi: 10.1177/1469787401002001005
- Garcia-Alvite, D. (2006). Teaching a foreign language in a service learning context: a case study. *The International Journal of Learning: Annual Review*, 12 (10), 143-148. doi:10.18848/1447-9494/CGP/v12i10/48193.
- Goldberg, L. R., Richburg, C. M., & Wood, L. A. (2006). Active learning through service-learning. *Communication Disorders Quarterly*, 27(3), 131-145. doi: 10.1177/15257401060270030201
- Grabois, H. (2007). Service-learning throughout the Spanish curriculum: an inclusive and expansive theory-driven model. In A. Wurr & J. Hellebrandt (Eds.), *Learning the language of global citizenship: service-learning in applied linguistics* (pp. 164-189). Bolton, MA: Anker.
- Grassi, E., Hanley, D., & Liston, D. (2004). Service-learning: an innovative approach for second language learners. *Journal of Experiential Education*, 27(1), 87-110.
- Grim, F. (2010). Giving authentic opportunities to second language learners: a look at a French service-learning project. *Foreign Language Annals*, 43(4), 605-623. doi: 10.1111/j.1944-9720.2010.01104.x
- Hale, A. (2005). Service-learning as an applied ESL methodology. In I. G. Rivera, & M. M. Gutierrez (Eds.), *Proceedings from ANUPI 2005: Towards Greater Professionalization in Language Teaching*, 3, (pp. 170-184). Доступно на: https://issuu.com/anupi.conference.proceedings/docs/anupi_2005
- Hallman, H. L., & Burdick, M. N. (2011). Service learning and the preparation of English teachers. *English Education*, 43(4), 341-368.
- Harrison, H., Birks, M., Franklin, R., & Mills, J. (2017). Case study research: Foundations and methodological orientations. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 18(1), Art. 19, dostupno na: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1701195>
- Hellebrandt, J., & Varona, L. T. (Eds.). (1999). *Construyendo puentes (Building bridges): concepts and models for service-learning in Spanish*. Washington, DC: American Association for Higher Education.
- Hummel, K. M. (2013). Target-language community involvement: second-language linguistic self-confidence and other perceived benefits. *Canadian Modern Language Review*, 69(1), 65-90. doi: 10.3138/cmlr.1152
- Jovanović, A., & Filipović, J. (2013). Spanish Teacher Education Programs and Community Engagement. *Hispania*, 96(2), 283-294. doi.org/10.1353/hpn.2013.0056
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kolping Društvo Srbija (---). Iskustveno učenje [Service learning]. Доступно на: <http://pakadem.edu.rs/wp-content/uploads/2014/03/Iskustveno-u%C4%8Denje.pdf>, приступљено 25. 2. 2019.
- Kulić, R., & Despotović, M. (2010). *Uvod u andragogiju* (4. izd.) [Introduction to Andragogy (4th ed.)]. Beograd: Svet knjige.
- Marlow, S. (2007). Creating authentic dialog: ESL students as recipients of service learning. *The Internet TESL Journal*, 8(7). Доступно на: <http://iteslj.org/Techniques/Marlow-ServiceLearning.html>

- Мишић Илић, Б. (2013). Концепт учења кроз друштвено-користан рад и настава страних језика на универзитету [Service-learning and foreign language teaching at the university level]. *Радови Филозофског факултета (Универзитет Источно Сарајево)*, 15 (1), 57–70. doi:10.7251/rffp15131057m
- Morris, F. A. (2001). Serving the community and learning a foreign language: evaluating a service-learning programme. *Language, Culture and Curriculum*, 14(3), 244-255. doi: 10.1080/07908310108666626
- Schrier, L. (1996). A prototype for articulating Spanish as a foreign language in elementary schools. *Hispania*, 79(3), 515-522.
- Speck, B. W., & Hoppe, S. L. (Eds.). (2004). *Service-learning: history, theory, and issues*. Westport, CT: Praeger.
- Wade, R., Boyle-Baise, M., & O'Grady, C. (2001). Multicultural service-learning in teacher education. In J. B. Anderson, K. J. Swick, & J. Yff (Eds.), *Service-learning in teacher education: enhancing the growth of new teachers, their students, and communities*. Washington, DC: AACTE.
- Wurr, A. J., & Hellebrandt, J. (Eds.). (2007). *Learning the language of global citizenship: service-learning in applied linguistics*. Bolton, MA: Anker.

THE APPLICATION OF SERVICE-LEARNING IN EFL TEACHING

Biljana Mišić Ilić, Ljiljana Mihajlović

University of Niš, Faculty of Philosophy, English Department, Niš, Serbia

Summary

In the most general sense, service-learning is a pedagogic method that combines formal instruction with the corresponding service activity in the community, where the students gain further understanding of the course content, as well as an enhanced sense of civic responsibility, through direct application of what they study in appropriate social contexts. In this paper we describe the application of the service-learning concept in EFL teaching at the Faculty of Philosophy in Niš, during the autumn semester 2017-2018. The elective course Grammar in EFL Teaching provided a framework for the cooperation between the teachers and students at the Department of English and those at other departments. The students at the English Department got the chance to gain additional teaching experience by tutoring the students from the other departments, who volunteered for this kind of additional English classes. The tutors also evaluated their teaching experience reflectively. The paper provides a qualitative and quantitative analysis, based on structured questionnaires, evaluation protocols and interviews, which examine the attitudes of all stakeholders in this type of teaching practice. The results indicate that both the direct participants (the students of English and those from other departments) and the indirect participants (the English teachers at various departments whose students participated in this activity) confirmed the usefulness of and justification for this kind of pedagogic practice. In particular, the students at the English Department were especially satisfied with the fact that this course enabled them to meaningfully combine theory and practice. The students from other departments considered the additional free classes useful to a large extent and were satisfied with their quantity and quality, while their English teachers stated that this additional assistance for some of their students was useful for their teaching process, and expressed their readiness to continue this academic cooperation.